

Mladi za napredek Maribora 2018

35. srečanje

ANTONIJA JAVORNIK – PROSTOVOLJKA V BALKANSKIH VOJNAH IN

1. SVETOVNI VOJNI zgodovina

raziskovalna naloga

Avtor: GREGOR PÖRŠ
Mentor: ROMAN MIRNIK
Šola: PRVA GIMNAZIJA MARIBOR

Maribor, marec 2018

Mladi za napredek Maribora 2018

35. srečanje

ANTONIJA JAVORNIK – PROSTOVOLJKA V BALKANSKIH VOJNAH IN

1. SVETOVNI VOJNI zgodovina

raziskovalna naloga

Maribor, marec 2018

KAZALO VSEBINE

KAZALO VSEBINE	2
POVZETEK	4
ZAHVALA.....	5

1. UVOD	6
2. METODOLOGIJA	7
3. ŽIVLJENJE	8
3.1. Brezni vrh.....	8
3.2. »Beg« v Srbijo	9
3.3. Bolničarka in kurirka, nato v bojne vrste.....	9
3.4. Trud je bil poplačan	10
3.4.1. Spomenica srbsko-turške vojne 1912	12
3.4.2. Medalji za vzorno delo 1913.	13
3.4.3. Medalja za vojaške vrline	14
3.4.4. Spomenica za zvestobo domovini 1915 (Albanska spomenica).....	14
3.4.5. Medalji za hrabrost »Miloš Obilić«.....	15
3.4.6. Spomenica srbsko-bolgarske vojne 1913	16
3.4.7. Spomenica za vojno 1914.-1918.	17
3.4.8. Karadžordževa zvezda z meči, IV. red.....	18
4. RAZMERE NA BALKANU NA PRELOMU STOLETJA	19
4.1. Prva balkanska vojna	22
4.2. Druga balkanska vojna	22
5. PRVA SVETOVNA VOJNA	24
5.1. Bitka na Ceru	25
5.2. Bitka na Drini	25
5.3. Bitka na Kolubari	25
5.4. Bitka na Kajmakčalanu	26
5.5. Bitka na Črni reki	26
6. SLOVENSKI PROSTOVOLJCI V BALKANSKIH VOJNAH IN PRVI SVETOVNI VOJNI	27
7. DRUŽBENA ODGOVORNOST	29

7.1. Spletna stran.....	30
8. ZAKLJUČEK.....	33
9. SLIKOVNO KAZALO	34
10. VIRI IN LITERATURA.....	35
10.1. Viri	35
10.2. Literatura.....	36
11. PRILOGE.....	38

POVZETEK

V raziskovalni nalogi bom opisal življenjsko pot Slovenke, Antonije Javornik, prostovoljke v srbski vojski obeh balkanskih vojnah in prvi svetovni vojni ter orisal vojaško zgodovinsko ozadje takratnega političnega dogajanja. Podrobneje bom opisal njeno otroštvo, spregovoril o slovenskih prostovoljcih v srbski vojski v letih od 1912 do 1918. Predstavil bom tudi enote, v katerih so služili. Na kratko bom predstavil bitke teh treh vojn in se poglobil v tiste, v katerih je sodelovala Antonija Javornik. Govoril bom tudi o njenem življenju v Srbiji med svetovnim vojnama, o njenem delovanju v času II. svetovne vojne ter življenju po njej. Ob pregledu matičnih knjig v Nadškofijskem arhivu Maribor sem naletel na osebne podatke Antonije Javornik, ki se ne skladajo s tistimi, podanimi v strokovni/znanstveni literaturi, časopisnem gradivu in na spletu. Zato bom v raziskovalni nalogi predstavil njene pravilne osebne podatke, ki jih bom podprl z arhivskimi viri in dokumenti uradnih institucij Republike Srbije. Zaradi pomanjkljivih informacij o Antoniji Javornik, sem se odločil, v sklopu raziskovalne naloge, pripraviti tudi spletno stran, na kateri bom objavil podatke iz raziskovalne naloge, saj bodo tako pravilni podatki dostopnejši širši javnosti.

ZAHVALA

Za pomoč pri nastajanju raziskovalne naloge in spletne strani, se zahvaljujem mentorju raziskovalne naloge ter mentorici izdelave spletne strani. Profesorju slovenščine se zahvaljujem za lekturo besedila.

Za nasvete in pomoč pri raziskavi se zahvaljujem zaposlenim v Pokrajinskem arhivu Maribor.

Zaposlenim v Nadškofijskem arhivu Maribor, na domoznanskem oddelku Univerzitetne knjižnice Maribor in v Javnemu komunalnemu podjetju »Pogrebne usluge« Beogradu pa se zahvaljujem za strokovno pomoč pri iskanju podatkov.

1. UVOD

Raziskovalne naloge sem se lotil z namenom, da podrobneje raziščem življenje Antonije Javornik. Življenjepisi prostovoljcev pred vojno so povečini slabo in površno raziskana, kar sem, tekom iskanja informacij o Antoniji Javornik, odkril tudi sam. Bila je namreč ena izmed slovenskih prostovoljk v srbski vojski. Avtorji knjig, iz katerih sem tudi črpal podatke in namige za nadaljnjo ter bolj podrobno raziskavo, so se tematike prostovoljk v balkanskih in I. svetovni vojni lotili zelo površinsko in se niso poglobljali v osebno življenje posameznih prostovoljk. Življenjepis Antonije Javornik so opisovali tako srbski, kot tudi slovenski avtorji, vendar je bilo ob podrobnejšem pregledu teh zapisov moč razbrati veliko podobnosti med posameznimi teksti, kar nedvomno daje občutek, da so avtorji osebne podatke prepisovali iz že obstoječih, a nepreverjenih virov.

Vojaški zgodovinarji, katerih dela sem uporabil za izhodišče svojega raziskovanja, se o datiranju bitk in statističnih podatkih niso motili. So pa, kot sem že omenil, pomanjkljivi osebni podatki, ki so bili navedeni v knjigah, nakazovali na možna odstopanja.

2. METODOLOGIJA

Raziskovanja sem se lotil z zbiranjem vseh dostopnih virov, v katerih bi se lahko našel kakšen uporaben podatek, ki bi me usmerjal v nadaljnjem raziskovanju. Preko slovenskega avtorja Marijana F. Kranjca in njegovega dela Slovenske vojaške inteligence sem naletel na knjigo Antonija Đurića, v kateri sem zasledil celotno poglavje Antonijinih domnevnih osebnih izpovedi avtorju. Za oris bitk, v katerih so se borili slovenski prostovoljci, pa sem uporabil številne knjige, serijske publikacije in internetne vire. Ko sem zbral zadostno količino podatkov, sem se lotil lastnega raziskovanja v Pokrajinskem arhivu Maribor. Prav vsi pregledani zapisi, ki sem jih pregledal pred delom v arhivu, so omenjali, da je Antonija Javornik, rojena v Mariboru, leta 1912 pobegnila k stricu, ki je dezertiral iz avstro-ogrske vojske, v Srbijo, natančneje v Kragujevac. Najprej sem pregledal razredne kataloge Klasične gimnazije Maribor, v tistem času je bila to edina gimnazija v Mariboru in vpisnice Višje realke, ki je bila predhodnica Prve gimnazije Maribor. Nato sem pregledal tudi arhivsko gradivo za mariborske in okoliške osnovne šole, ki bi jih Antonija lahko obiskovala. Ker je bila v tistem času velika večina prebivalcev Maribora popisanih v gospodinjskih kartotekah, sem pregledal tudi te. Podatke sem iskal na domoznanskem oddelku Univerzitetne knjižnice. Antonija je pokopana na Novem pokopališču v Beogradu, zato sem pisal njihovemu centru za informacije. Številni viri, predvsem srbski, jo predstavljajo tudi pod imenom Natalija Bjelajac, seveda sem to pri raziskovanju upošteval. Mnogi viri navajajo, da je bila rojena v Mariboru, zato sem v Nadškofijskem arhivu Maribor pregledal, krstne knjige mariborskih in okoliških župnij.

3. ŽIVLJENJE

Antonijin življenjepis se od povprečnega zelo razlikuje. Otroštva praktično ni imela. Mladost je preživela na frontah na Balkanskem polotoku, kjer je sodelovala v bitkah za svobodo slovanskih narodov. Od vojne je niso odvrnile niti globoke rane, ki jih ji je ta zadala, saj se je vanjo vedno znova vračala. Prisiljena se ji je bila odreči šele, ko ji sodelovanja nista več dopuščala zdravje in telo. Za svoja dejanja je bila sicer mnogokrat odlikovana, vendar je največje priznanje nedvomno to, da je z drugimi prostovoljci dosegla cilj, za katerega so bili vsi pripravljene tvegati lastna življenja – svobodo.

3.1. Brezni vrh

Antonija Javornik se je rodila 29. maja 1900 na Breznem vrhu 33 ob tretji uri zjutraj. Krščena je bila naslednji dan v župniji Remšnik v občini Radlje ob Dravi. Krstil jo je tamkajšnji župnik Jurij Žmavc. Rodila se je očetu Janezu Javorniku, ki je bil gostač oziroma podnajemnik pri Golobu, in materi Marjeti Javornik, ki je bila rojena pod priimkom Veronik. Ob krstu sta ji botrovala zakonca Narat, Janez, ki je bil gostač oziroma podnajemnik pri gornjem Robniku na Kapli, in njegova soproga Helena. Pri porodu je prisostvovala tudi neskušena babica Antonija Helbink. (NŠAM, krstni list) V časopisu Večer je navedeno, da naj bi mati ob porodu celo umrla, vendar za potrditev te domneve nisem našel ustreznih dokumentov.

Slika 1: krstni list 1 (lastni vir)

Slika 2: krstni list 2 (lastni vir)

3.2. »Beg« v Srbijo

Antoniji so večkrat pripisali gimnazijsko izobrazbo. V Mariboru jo je takrat lahko pridobila le na Klasični gimnaziji Maribor. V Pokrajinskem arhivu Maribor sem pregledal razredne kataloge Klasične gimnazije Maribor za leta od 1895 do 1912, vendar nisem našel nobenega podatka, ki bi se navezoval na njeno šolanje. Na noben podatek nisem naletel niti, ko sem pregledoval vpisnice Višje realke Maribor in vpisnice Učiteljišča Maribor za leta od 1900 do 1912, kar zagotovo potrjuje, da srednje šole ni obiskovala v Mariboru. Podatkov, ki bi potrdili njeno šolanje v Mariboru ali bližnji okolici ni bilo niti v vpisnicah ali katalogih učencev mariborskih in okoliških osnovnih šol za leta od 1900 do 1912. Iz

pregledanega arhivskega gradiva je mogoče sklepati, da je Antonija osnovno šolo obiskovala v rojstnem kraju ali pa v Srbiji. O njenem odhodu v Srbijo sem v pregledanih zapisih naletel na dve možnosti. Prva govori o treh poskusih bega dvanajstletne Antonije, k stricu Martinu Javorniku, ki naj bi leta 1912 dezertiral iz avstro-ogrskih enot v Bosni in Hercegovini v srbsko vojsko. (Povzeto po: Kranjc, Slovenska vojaška inteligenca, str. 333) Po neuspelih poskusih in celo odsluženo zaporno kaznijo naj bi ji v Kragujevac pomagal oče, ki je za pomoč prosil svojega prijatelja. (Povzeto po: Đurić, Žene Solunci govore, str. 25-39) Druga možnost govori o tem, da bi Antonijo že kot štiriletno deklico s seboj v Srbijo vzel pripadnik srbske vojske. (Povzeto po: Večer, str. 2) Najverjetneje je to bil njen stric, Martin Javornik. Slednja možnost je podprta tudi s tem, da podatkov o njenem prestajanju zaporne kazni v pregledanem arhivskem gradivu Pokrajinskega arhiva Maribor nisem našel.

3.3. Bolničarka in kurirka, nato v bojne vrste

Prvo balkansko vojno je preživela kot bolničarka, saj ji niso pustili poseči po orožju. (Povzeto po: Đurić, Žene Solunci govore, str. 25-39) Ko se je vojna začela, je bila Antonija Javornik stara le dvanajst let.

Odločitev poveljnika, da ji ne dovoli v bitko, najverjetneje ni povezana s tem, da je bila ženskega spola, ampak jo lahko razumno utemeljimo s tem, da je bila še otrok. Z njeno rosno mladostjo pa se lahko poveže tudi vzdevek Nana, ki ga je v knjigi Žene Solunci govore omenil Antonije Đurić, za katerega sklepam, da je pomanjševalnica njenega glavnega vzdevka Natalija. Znanje, ki ga je potrebovala za oskrbovanje ranjencev, je pridobila na usposabljanju za bolničarje, ki je, ko se mu je priključila, že šlo proti koncu. (Povzeto po: Đurić, Žene Solunci govore, str. 25-39)

Poveljnik je dve leti kasneje, v drugi balkanski vojni, najverjetneje uporabil enak razlog, kot ga je za zavrnitev Antonijine prošnje za vstop v bojne vrste, uporabil v prvi balkanski vojni. Za razliko pa je Antonija tokrat imela vlogo kurirke 11. pehotnega polka 1. šumandinske divizije. (Povzeto po: TV-15, str. 4)

V srbski vojski je Antonija ob vstopu prejela čin kaplarja, najnižji vojaški čin. V prvi svetovni vojni je napredovala in najprej prejela čin podnarednice. Konec vojne je dočakala s podčastniškim činom, s katerim se je tudi upokojila. (Povzeto po: Večer, str. 2)

3.4. Trud je bil poplačan

Prvič je vojni ogenj izkusila v 1. svetovni vojni. V bitki na Ceru. Ta bitka je imela zanjo nedvomno velik čustven naboj, saj je v njej padel njen stric. (Povzeto po: Večer, str. 2)

Sledila je bitka na Drini in nato bitka na Kolubari, kjer je bila Antonija ranjena v prsni koš. Okrevala je v niški bolnišnici. Po daljšem premoru se je v bojne vrste vrnila v bitki na Kajmakčalanu, kjer se je izkazala, saj naj bi, iz virov sodeč, zajela skupino tridesetih bolgarskih vojakov. (Povzeto po: TV-15, str. 4) Verjetnost, da je do tega dogodka resnično prišlo, je minimalna, saj mi dokumenti, ki bi to potrdili niso dostopni. Prav tako tega dejanja ne morem utemeljiti s trditvijo, da je bila za to akcijo odlikovana z Karadžordževo zvezdo z meči IV. reda, kot je navedeno v časopisu Večer (1953), saj so podčastniki, kar je Antonija Javornik bila, Karadžordževo zvezdo z meči IV. reda lahko prejeli le do leta 1914. (Povzeto po: Car in Muhić, Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 308) Za nameček pa avtorji, ki so pisali o njenem junaškem dejanju, podatkov niso mogli pridobiti iz zanesljivih dokumentov, ki se lahko nahajajo le v še nepregledanem arhivskem gradivu Arhiva Srbije. To je razvidno iz odgovorov, ki sem jih prejel od Arhiva Srbije, Vojnega arhiva in Arhiva Jugoslavije, saj slednja ustreznega gradiva sploh ne posedujeta. V bitki na Črni reki, zadnji, ki se je je Antonija Javornik udeležila, je bila ranjena v nogo. Ponovno je odšla v zdravstveno oskrbo v Niš. (Povzeto po: Đurić, Žene Solunci govore, str. 25-39)

Ob koncu vojne se je, za kratek čas, vrnila domov. (Povzeto po: TV-15, str. 4) Po vrnitvi v Beograd, se je 15. januarja 1933 poročila s srbskim žandarskim narednikom, Markom Bjelajacem in prevzela njegov priimek (NŠAM, krstni list). To pojasni spremembo priimka, ki so jo avtorji, doslej pripisovali Antoniji sami, češ da je to storila zaradi varnosti domačih. (Povzeto po: Večer v nedeljo, str. 12-13) Poleg priimka navajajo tudi spremembo imena zaradi istega razloga. Ker pa ime Natalija ni navedeno v nobenem izmed uradnih dokumentov, sklepam da je to le njen vzdevek, ki so ji ga nadeli v vojski. Z njenim imenom se v svojih delih in prispevkih avtorji, med njimi tudi Marijan F. Kranjc in Milislav Sekulić, ki raziskovanju na področju vojaške zgodovine nista tuja, niso ravno poglobljeno ukvarjali, ampak razlago spremembe samo prepisali iz knjige Antonija Đurića, ki je v enem izmed poglavij v svoji knjigi Žene Solunci govore zbral Antonijina domnevna pričevanja.

Antonija Bjelajac zaradi 60% invalidnosti ni bila sprejeta v srbsko vojsko v 2. svetovni vojni. Zato je med vojno delovala v vojaških bolnišnicah, največ v Subotici, pri dr. Siberju. Poleg pomoči v vojaških bolnišnicah pa je domnevno sodelovala tudi v aktivističnih gibanjih (Povzeto po: Večer, str. 2) Prav to je bil najverjetneje glavni razlog, da so jo Nemci ob zavzetju Beograda, za devet mesecev, zaprli v koncentracijsko taborišče na Banjici. (Povzeto po: TV-15, str. 4)

Z možem otrok nista imela, sama pa je umrla 16. avgusta 1974, na šestdeseto obletnico začetka bitke na Ceru. (Povzeto po: Đurić, Žene Solunci govore, str. 25-39) Kremirana je bila tri dni kasneje in nato

pokopana na Novem pokopališču Beograd, v prvi kaseti tretjega kolumbarija. (Povzeto po: JKP »Pogrebne usluge« Beograd, Priloga 1) Slika nagrobnega kamna (JKP »Pogrebne usluge« Beograd, Priloga 2) ne le dodatno potrjuje letnice rojstva s krstnega lista, temveč zanika tudi izjavo Milislava Sekulića, ki si je v svojem članku, Slovenski dobrovoljci v srbskih osvobodilnih vojnah 1912-1918, objavljenem v publikaciji Vojaška zgodovina izmislil napis na nagrobniku.

Da je bila Antonija Javornik odlikovana s številnimi odlikovanji je razvidno iz edinega slikovnega vira Antonije, ki sem ga našel v času raziskovanja. S črno-belega portreta, na katerem je Antonija oblečena v uniformo srbske vojske in ima na sebi vsega skupaj pripetih deset odlikovanj in eno značko, mi je, s pomočjo knjige Pavla Carja in Tomislava Muhića - Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, uspelo identificirati vseh deset odlikovanj.

Slika 3: Antonija Javornik (vir: Večer v nedeljo, str. 12-13)

Odlikovanja sem za boljši pregled razvrstil in oštevilčil od leve proti desni in v treh vrstah. Poleg odlikovanj je naveden še razlog, zakaj so jih podeljevali in zakaj je odlikovanje najverjetneje prejela tudi Antonija.

3.4.1. Spomenica srbsko-turške vojne 1912

Odlikovanje se na sliki nahaja na skrajni levi v prvi vrsti. Prejeli so ga prav vsi, ki so na kakršenkoli način sodelovali v srbsko-turški vojni v okviru prve balkanske vojne. Antonija Javornik ga je najverjetneje prejela zaradi opravljanja dolžnosti bolničarke. Identifikacija odlikovanja s slike je bila

mogoče le zaradi značilnega črtastega nosilnega traku v barvah srbske trobojnice. (Povzeto po: Car in Muhić, Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 438)

Slika 4: Spomenica srbsko-turške vojne 1912 (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 438)

3.4.2. Medalji za vzorno delo 1913.

Medalji se nahajata na drugem in tretjem mestu v prvi vrsti. Medaljo za vzorno delo so podeljevali od leta 1913 pa do leta 1941, tako v zlati, kot v srebrni izvedbi. Podeljevali so jo za odlično opravljanje dolžnosti v mirnem in vojnem stanju. Antonija je najverjetneje svojo prvo medaljo prejela za opravljanje dolžnosti bolničarke v prvi balkanski vojni. Drugo pa tekom prve svetovne vojne. Barva medalje s slike ni razvidna. (Povzeto po: Car in Muhić, Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 400)

Slika 5: Zlata medalja za vzorno delo 1913. (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 400)

3.4.3. Medalja za vojaške vrline

Na sliki se medalja nahaja na četrtem mestu v prvi vrsti. Medaljo so podeljevali vsem pripadnikom srbske kraljeve vojske, za dejanje, s katerim so se dokazali kralju in domovini ali za izredno, odlično in predano opravljanje dela v mirnem, izrednem ali vojnem stanju. (Povzeto po: Car in Muhić, Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str 406)

Slika 6: Medalja za vojaške vrline (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 405)

3.4.4. Spomenica za zvestobo domovini 1915 (Albanska spomenica)

Spomenica je na sliki na petem mestu v prvi vrsti. Podelili so jo vsem, ki so ob umiku čez Albanijo leta 1915, bili na dolžnosti v vojski in vsem, ki so sodelovali v stranskih vojnih misijah te operacije. Antonija je odlikovanje prejela kot prostovoljka v srbski vojski. (Povzeto po: Car in Muhić, Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 444)

Slika 7: Albanska spomenica (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 447)

3.4.5. Medalji za hrabrost »Miloš Obilić«

Na sliki se nahajata na šestem in sedmem mestu v prvi vrsti. Medalja »Miloš Obilić« je bila izdelana tako v zlati, kot tudi v srebrni izvedbi. Obe medalji so podeljevali za hrabrost na bojišču. Zlato častnikom in izjemoma častnikom, srebrno tako častnikom, kot podčastnikom. S slike barva medalj sicer ni razvidna, vendar je v pravilniku o podeljevanju medalje zapisano, da se osebi, ki je medaljo že prejela in jo prejme ponovno, podeli kovinska vejica v barvi medalje, ki se pripne na nosilni trak, zato je edina možnost, da Antonija nosi dve medalji za hrabrost »Miloš Obilić« ta, da je prejela eno zlato in eno srebrno odlikovanje. (Povzeto po: Car in Muhić, Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 386-390)

Slika 8: Zlata medalja za hrabrost "Miloš Obilić" (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 387)

Slika 9: Srebrna medalja za hrabrost "Miloš Obilić" (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 388)

3.4.6. Spomenica srbsko-bolgarske vojne 1913

Spomenica se na slici nahaja na prvem mestu v drugi vrsti. Podeljena je bila vsem, ki so sodelovali v srbsko-bolgarski vojni, tako na bojišču, kot v zaledju, med njimi tudi osebe, ki so službovale v bolnišnicah, zato jo je prejela tudi Antonija Javornik. (Povzeto po: Car in Muhić, Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 442)

Slika 10: Spomenica srbsko-bolgarske vojne 1913 (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 442)

3.4.7. Spomenica za vojno 1914.-1918.

Na sliki se nahaja na drugem mestu v drugi vrsti. Spomenico so prejeli prav vsi častniki in podčastniki srbske vojske, ki so v prvi svetovni vojni sodelovali na bojiščih ali v zaledju. Medalja je pripeta na nosilni trak v barvah srbske trobojnice, na sredini odlikovanja pa je desni profil z lovorovim vencem okrašene glave srbskega kralja Petra I. Karadžordževića. To sta tudi ključni lastnosti medalje, po katerih sem jo prepoznal. (Povzeto po: Car in Muhić, Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 451)

Slika 11: Spomenica za vojno 1914.-1918. (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 452)

3.4.8. Karadžordževa zvezda z meči, IV. red

Na sliki se nahaja na prvem mestu v tretji vrsti. Red Karadžordževe zvezde z meči se deli na štiri stopnje. Izmed teh štirih stopenj je Antonija Javornik lahko prejela le red četrte stopnje, saj je bil ta edini, ki ga je lahko prejela oseba s podčastniškim činom. Prejeti ga je morala do leta 1914, saj so takrat spremenili uredbo podeljevanja in s tem podelitev odlikovanja omejili na častniške čine. Z njo so bili odlikovani podčastniki (do 1914) in častniki, ki so z svojim pametnim in energičnim delom doprinesli k srečnemu koncu vojne. (Povzeto po: Car in Muhić, Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 308)

Slika 12: Karadžordževa zvezda z meči, IV. red (vir: *Odlikovanja Srbije i Jugoslavije*, str. 322)

4. RAZMERE NA BALKANU NA PRELOMU STOLETJA

Nemški rajh je bil z Avstro-Ogrsko od leta 1879 v trdnih zavezniških odnosih, vendar je s svojo vlogo zaščitnika avstrijskih Nemcev in Madžarov vsaj posredno oviral delovanje avstrijske vlade v korist interesov slovanskih narodov. Odkrito je nacionalne težnje Slovanov v Avstro-Ogrski podpirala Rusija. Tudi Italija, ki je bila zaveznica Avstro-Ogrski le na papirju, je podpirala iredentizem in ogrožala pozicije monarhije na Jadranu. Na Balkanu je prišlo do soočenja teženj balkanskih narodov in njihovih držav z interesi velesil. Edino območje, kamor bi Avstro-Ogrska lahko širila svoj ekonomski in politični vpliv je ostal Balkan, pa še tu je prišlo do križanja njenih interesov z ambicijami drugih velesil. Zanimanje za Balkan se je sorazmerno krepilo z upadanjem moči osmanskega imperija. (Povzeto po: Rahten, *Jugoslovanska velika noč*, str. 26-27)

Od 6. do 12. septembra leta 1872 so se v Berlinu sestali trije cesarji, ki so sklenili ustni dogovor o varovanju statusa quo na Balkanu. 6. junija 1873 je bila podpisana Schönbrunnska konvencija, ki je zavezovala Aleksandra II., ruskega carja in Franca Jožefa I., avstrijskega cesarja, k sporazumnemu razreševanju kriz, ki bi nastopile v primeru, če bi tretja sila ogrožala evropski mir. 23. oktobra se je zavezal tudi Vilijem II., zadnji nemški cesar. Tako je nastala Zveza treh cesarjev, ta je za nekaj časa obnovila varnostni mehanizem, ki je obstajal že v času Svete alianse. Prvi večji preizkus je prišel kmalu

– upor v Bosni in Hercegovini poleti leta 1875, ki mu je kmalu sledil še bolgarski. Bolgarski upor se je končal z brezobzirnim kaznovanjem in usmrtnitvijo več med 12.000 in 15.000 Bolgarov. Ker se je upor v Bosni in Hercegovini nadaljeval so tri cesarstva 12. maja 1876 podpisala Berlinski memorandum, ki je zahteval amnestijo za upornike in upravne enote. Položaj se je zaostрил z vstopom Srbije v vojno, z namenom, da podpre upornike. V primeru poraza osmanskega imperija, bi po dogovoru, sklenjenem na sestanku v Zakupih 8. julija 1876, prišlo do delitve ozemlja med Rusijo, Avstro-Ogrsko, Srbijo in Črna goro, saj je bil ključni pogoj avstro-ogrskega zunanjega ministra Gyule Andrásya, da na Balkanu ne sme priti do ustanovitve velike slovanske države. (Povzeto po: Rahten, Jugoslovanska velika noč, str. 28-29)

Na njihovo srečo sta Srbija in Črna gora vojno izgubili, kar je sprožilo posredovanje Rusije. Tudi Franc Jožef I. je želel izkoristiti upor v dveh osmanskih provincah in utrditi položaj monarhije na Balkanu.

Nemški ustavoverci so imeli glede posredovanja na Balkanu številne pomisleke, saj bi to predstavljalo velik finančni zalogaj za monarhijo, ki si še zdaleč ni opomogla po borznem zlomu 1873, prav tako pa se je porajala bojazen, da bi se ob morebitni priključitvi Bosne in Hercegovine povečal delež Slovanov v monarhiji.¹ Nemški ustavoverci so se znašli v popolni izolaciji, saj jim naštetih argumentov cesar nikoli ni odpustil, povrh vsega pa je cesarjevo aktivno politiko v Bosni in Hercegovini navsezadnje podprl celo njihov tradicionalni zaveznik Andrassy. (Povzeto po: Rahten, Jugoslovanska velika noč, str. 29)

Na zasedanju v Carigradu decembra 1876 je sultan zavrnil načrt velesil o stopnji avtonomnosti Bosne in Hercegovine ter Bolgarije, zavrnil je tudi predlog reform sprejet z Londonskim protokolom 31. marca 1877. zato je aprila 1877 prišlo do ruske vojne napovedi. Napredovanje ruskih čet proti Carigradu je sultana prisililo, da je 3. marca 1878 podpisal sanstefanski mir, ki je določeval rusko ustanovitev velike slovanske države. Rusija bi s tem dobila dostop do Sredozemlja, zaradi dvoletne okupacije Bolgarije, si povrnila južno Besarabijo, ki jo je izgubila po Krimski vojni s Pariško pogodbo, Srbija, Črna gora in Romunija pa bi dobile neodvisnost. (Povzeto po: Rahten, Jugoslovanska velika noč, str. 30)

3. Junija 1878 je bil, zaradi nestrinjanja z določili sanstefanskega miru, sklican mirovni kongres v Berlinu. Po enem mesecu je bila sklenjena mirovna pogodba, ki je Bolgarom odvzela velik del ozemlja, ki bi ga po določitih sanstefanskega miru dobili. Z berlinskim kongresom je Avstro-Ogrska pridobila mandat, da lahko zasede Bosno in Hercegovino. Srbija, Črna gora in Romunija so, tako kot v določitih

¹ Nemški ustavoverci: Verfassungstreue Partei: centralistična stranka na strani ustave, podporniki večje demokratizacije, ki jo je z razglasitvijo februarkega patenta 26. februarja 1861 vpeljal minister Anton Schmerling. (Povzeto po: Slovenska novejša zgodovina 1, str. 27)

sanstefanskega miru, postale samostojne, vendar sta bili Srbija in Črna gora, tako kot Bolgarija, dobili manjši del ozemlja, kot bi ga v San Stefanu. (Povzeto po: Rahten, Jugoslovanska velika noč, str. 32)

Po berlinskem kongresu sta morali srednjeevropski cesarstvi poskrbeti za odvrnitev morebitnih ruskih ambicij. Zagotovili sta si medsebojno pomoč v primeru napada Rusije in vsaj nevtralnost ob napadu tretje sile. 7. oktobra 1879 je bila ustanovljena Dvozveza Nemčije in Avstro-Ogrske, ki je veljala vse do propada cesarstev. (Povzeto po: Rahten, Jugoslovanska velika noč, str. 38-39)

Vladavina avstrofilškega režima Obrenovičev v Srbiji je nakazala, da je zaželeni koncept miroljubnega verskega sobivanja, izvedljiv. Pod njihovo vladavino so se okrepli odnosi med državama prav na vseh področjih. Gradnja železnic zaradi železniške konvencije, trgovska pogodba, ki je zagotavljala carinske ugodnosti, zaveza Srbije, da bo priznala stanje v Bosni in Hercegovini ter preprečila agitacijo AvstroOgrske, ta pa v zameno ne bo nasprotovala širjenju Srbije na jug in vzhod ter podpirala Milana Obrenovića pri razglasitvi za srbskega kralja, so bili jasni znaki uspešnega sodelovanja držav. Obrenović je leto kasneje res postal kralj ter se za nameček še obvezal, da ne bo sklenil nobene politične pogodbe brez avstro-ogrske privolitve. (Povzeto po: Rahten, Jugoslovanska velika noč, str. 38)

27. marca 1884 je bila v Skierniewicach, na Poljskem, obnovljena Zveza treh cesarjev. Prepoved vojaške akcije brez vnaprejšnje konzultacije se je z osmanskega imperija razširila na ozemlje novonastalih balkanskih držav. Težave so nastopile, ko se je bolgarski knez, Aleksander Battenberški oklical za vladarja združene države. Njegovi vojski so poveljevali ruski častniki. Te je Aleksander III. po egoističnem in neposlušnem dejanju bolgarskega kneza odpoklical. Srbski kralj je zaradi širitve oblasti Aleksandra Battenberškega 13. novembra 1885 napadel Bolgarijo in doživel ponižujoč poraz. AvstroOgrska diplomacija je uspela prisiliti v sklenitev miru. Aleksandra Battenberškega so ruski častniki 19. avgusta 1886 ugrabili. Na oblast se je povzpel Stefan Stambolov, ki je kot bolgarski predsednik vlade, uspel stabilizirati razmere v državi, knežji naslov pa je bil podeljen ogrskemu častniku, princu Ferdinandu, ki je bil spretnejši diplomat od svojega predhodnika. Ta je tako postal bolgarski knez in kasneje celo bolgarski car. Zaradi slabih izkušenj z Avsto-Ogrsko v bolgarski aferi se je ruski car odločil, da podaljšanje Zveze treh cesarjev zavrne. Otto von Bismarck, nemški kancler, si je po razpadu Zveze treh cesarjev prizadeval k obvarovanju vzhodne nemške meje, zato so Avstro-Ogrska, Italija in Nemčija 20. julija 1887 obnovile Trozvezo za nadaljnjih pet let. Bismarcku je takrat uspelo izvesti zadnjo diplomatsko mojstrovino – zavarovalno pogodbo z Rusijo, ki je državi zavezovala k nevtralnosti v primeru napada tretje sile. 6. maja 1891 se je Trozveza ponovno obnovila. Po izmenjavi obiskov Rusije in Francije je konec leta 1893 Aleksander III. podpisal vojaško konvencijo med državama, ki je bila

naperjena proti srednjeevropskima velesilama in njuni zaveznici Italiji. (Povzeto po: Rahten, Jugoslovanska velika noč, str. 40)

Slab izid vojne z Bolgarijo je srbskega kralja leta 1889 prisilil v odstop, nasledil ga je sin Aleksander I. Obrenović. 1895 Avstro-Ogrska in Srbija zveze iz časa oblasti Milana ni obnovila. Aleksandra I. Obrenovića so 11. junija 1903 umorili srbski vojaški oficirji in ga nadomestili z njegovim tekmečem, manj servilnim avstrofilom kraljem Petrom I. Karadžordževićem. (Povzeto po: Mazower, Balkan, str. 103)

Zunaj imperija so se Srbi videli v vlogi Piemonta z nalogo osvoboditi preostanek južnih Slovanov iz ujetništva. Avstrijsko aneksijo Bosne in Hercegovine, ki se je zgodila 6. oktobra 1908, so Srbi razumeli kot potezo proti njim. Nasprotovali so ji tudi Rusi, še posebej zaradi avstro-ogrskega namena izgradnje železnice do Egejskega morja.

Tako Srbija kot Rusija sta od Avstrijcev zahtevali odškodnino, vendar je nikoli nista dobili. Srbi so pričakovali rusko podporo celo v primeru vojne napovedi Avstro-Ogrski. Toda Rusi so se umaknili, ko so Nemci opozorili, da se bodo v zameno mobilizirali v podporo Dunaju. »Rusija še nima pripravljene armade in za zdaj še ne more stopiti v vojno,« so Rusi obvestili Srbe. (Povzeto po: Mazower, Balkan, str. 107)

4.1.Prva balkanska vojna

Srbija in Bolgarija sta 1912 sklenili, da se bosta združili in pred vdorom velesil branili balkansko ozemlje osmanskega imperija. Pridružili sta se jima še Grčija in Črna gora. Rusi so bili prepričani, da gojijo obrambni blok proti Avstro-Ogrski, vendar še preden so se zavedali, je Balkanska liga napadla

Turčijo. Turki niso bili tisti, ki so sprožili prvi strel. 8. oktobra 1912 je vojno prva napovedala Črna gora in dan kasneje začela z vojnimi operacijami. Bolgarija in Srbija sta se v vojni Črni gorni pridružili 17. oktobra 1912. Grčija je vojno napovedala le dan kasneje. Številni evropski državniki so bili mnenja, da bo vojno dobila Turčija. Vendar se je vojna odvila v prid podrejenim državam. Srbi so 22. oktobra zavzeli Prištino, z zmago pri Kumanovem 24. oktobra 1912, ki so jo dosegli zaradi številčne premoči in nenadnega srečanja vojsk, pa so si odprli pot proti jugu. Tako so 26. oktobra 1912 zasedli Skopje. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 51) Vendar Srbom ni bil dovolj le velik kos Makedonije, želeli so izhod na Jadransko morje. 8. novembra so Grki zasedli Solun, kamor so le dan kasneje prispeli Bolgari. Grki nad tem niso bili prida navdušeni, kar je že nakazovalo na nov spor o razmejitvi Makedonije. Srbi so v tem času prodirali proti Draču, ki so ga zasedli 28. novembra. Isti dan je Albanija razglasila neodvisnost in sestavila provizorično vlado. Največji delež opravljenega dela na

bojiščih lahko pripišemo Bolgariji, ki je imela tudi največ žrtev. 24. oktobra z zmago pri Kirkiliseju in Lille Burgasu 1. novembra, so bojno linijo prestavili vse do Čataldže. Carigrad je bil sicer blizu, a zaradi osmanskega odpora še kako daleč (Povzeto po: Rahten, Jugoslovanska velika noč, str. 120-121). 23. januarja 1913 je prišlo do državnega udara mladoturkov, ki je povzročil dodatno zmedo v turškem taboru. Odrin so 23. marca zasedli Bolgari in 16. aprila s Turki sklenili premirje. Kljub umiku Bolgarije, je Črna gora vztrajala pri obleganju Skadra. Na začetku maja 1913 so morali zaradi enotnega stališča Evropskega koncerta popustiti. Vojna je trajala do 30. maja 1913, ko je Turčija, kljub oporekanju mladoturkov podpisati mirovno pogodbo, s katero je izgubila skoraj vse ozemlje v Evropi in vse egejske otoke. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 54) Turčiji je v Evropi ostal le majhen pas ozemlja okoli Carigrada, ki so ga uspešno ubranili. Osvojeno ozemlje so si države Balkanske lige razdelile, vendar z delitvijo nobena ni bila popolnoma zadovoljna.

4.2. Druga balkanska vojna

Albanija je s koncem prve balkanske vojne postala neodvisna država, balkanskim zaveznikom pa je bila prepuščena delitev ostalega osvojenega ozemlja. Srbija se je morala zaradi pritiska Avstro-Ogrske umakniti z albanske obale, Črna gora pa je morala zapustiti Skader. To vsekakor ni bila dobra popotnica za nadaljnji politični razvoj na Balkanu. Srbski cilj, doseči obalo Jadrana, ki so ga uresničili z orožjem v roki, se je izničil, zato se je srbski interes osredotočil na delitev Makedonije. Tu so trčili interesi Srbov in Bolgarov. Svoje zahteve je Srbija utemeljevala z dejstvom, da je izgubila izhod na morje. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 54) 4. armada bolgarske vojske je Srbijo napadla v noči na 30. junij 1913, vendar je bil napad zaradi odpora srbskih straž pri reki Bregalnici neuspešen. Bolgarska vlada je ukazala prekinitve vseh sovražnosti. Srbija se je 1. julija 1913 s Črno goro povezala proti Bolgariji. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 55) Zaradi napada Bolgarije, 29. junija 1913, na Grčijo je 5. julija 1913 vojno Bolgariji napovedala Grčija, ki sta se ji 6. julija pridružili še Srbija in Črna gora. Začela se je druga balkanska vojna. Bolgarijo so kljub nasprotovanju Avstro-Ogrske 10. julija napadli še Romuni, ki so imeli z Bolgarijo nerešeno vprašanje glede Dobrudže. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 56) 13. julija 1913 pa so se v vojno z Bolgarijo podali še Turki. Bolgarija je bila obsojena na poraz in je bila primorana zaprositi za premirje. Spopadi so se zaključili 31. julija 1913, 10. avgusta 1913 pa je bil podpisan Bukareški mir. (Povzeto po: Vojaška zgodovina, str. 18-20) Situacija na Balkanu se je še poslabšala. Nihče ni bil posebej zadovoljen, čeprav je bila turška oblast na Balkanu minimalna in so tamkajšnje države dobile veliko mero samostojnosti. Srbija je bila nezadovoljna, ker ji je Avstro-Ogrska preprečila dostop do morja. Bolgarija se je bolj kot doslej povezala

z Nemčijo in Avstro-Ogrsko, Turčija se je prav tako povezala z Nemčijo, novonastala Albanija pa je postala območje križanja italijanskih, nemških in srbsko-črnogorskih interesov. Politični položaj na Balkanu je ostal zelo nestabilen in »evropski sod smodnika« je junija 1914 prižgal prvo svetovno vojno. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 56)

5. PRVA SVETOVNA VOJNA

V Evropi sta se v desetletju pred izbruhom vojne dokončno izoblikovali dve nasprotujoči si skupini držav, centralne sile (Nemčija, Avstro-Ogrska in Italija) in antanta (Francija, Rusija in Anglija). Leta 1912 sta se Francija in Anglija dogovorili za skupen nastop v primeru vojne. Iz strahu pred Nemčijo in Avstro-Ogrsko se jima je približala še Rusija. Zaradi nespretne politike Vilijema II. so Nemčiji zdaj nasproti stale kar tri evropske velesile. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 59) Anglija je krepila svojo mornarico, z željo, da bi že s tem odvrnila nemški napad. V Franciji je rasla misel o maščevanju za vojno s Prusi v letih 1870 in 1871. Ta vojna je bila precej drugačna od vseh poprej. V njej je sodelovalo 28 držav, v katerih so živele tri četrtine človeštva. Bojišča so bila v Evropi, Aziji in Afriki, pa tudi žrtev je bilo neprimerljivo ogromno. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 60) Pojavile so se nove vojaške tehnike. Nova orožja pa so bila v morjenju uspešnejša kot prejšnja.

Vse se je začelo (kje drugje kot) na Balkanu. Priključitev Bosne in Hercegovine Avstro-Ogrski je bila za Srbijo boleča. Balkanski vojni pa sta napetost le še stopnjevali. V Bosni in Hercegovini je med mnogimi društvi delovalo tudi mladinsko nacionalistično društvo Mlada Bosna, srbska nacionalistična organizacija. Podpirale so jo javne in tajne srbske domoljubne organizacije, srbska vlada pa mu ni bila naklonjena, saj se je zavedala izčrpanosti Srbije, ki sta jo povzročili balkanski vojni. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 63)

Gavrilo Princip je 28. junija 1914 uspel ubiti Franca Ferdinanda, avstro-ogrskega prestolonaslednika in njegovo soprogo. Povod za vojno je bil tu. Avstro-Ogrska je Srbiji vložila ultimativne zahteve, ki jih Srbija ni sprejela, zato ji je 28. julija 1914 Avstro-Ogrska napovedala vojno. Dan kasneje se je za zaveznico Srbije razglasila Rusija in takoj začela z mobilizacijo. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 63-64)

Hudi boji so se sprva vneli na Balkanu. Avstro-ogrška vojska je prodirala v notranjost Srbije in v sredini avgusta je prišlo do spopada na planini Cer. Temu je sledila bitka na Drini. Po nekajmesečnem premoru so se na Dunaju odločili za ponoven napad. Obe vojski sta se srečali na reki Kolubari. Jeseni 1915 je sledil težaven umik srbske vojske na Krf. Poleti 1916 so srbski vojaki ob pomoči francoskih in angleških

enot odprli »solunsko fronto«. V krvavih bitkah, ki so sledile, so srbske enote osvojile Kajmakčalan in Bitolo, kjer se je fronta ustavila do jeseni 1918. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 66-68) Na balkanski fronti se je v srbski vojski, tako kot številni drugi slovenski prostovoljci, borila tudi Antonija Javornik.

5.1. Bitka na Ceru

Srbska vojska je bila 12. avgusta obveščena o začetku avstro-ogrškega napada preko Drine. Vrhovno poveljstvo srbske vojske je zato postopno začelo premeščati svoje enote na severozahod. Ko so s premestitvijo končali, torej 15. avgusta, je Drino prečkala že celotna 5. armada in del 2. armade avstro-ogrške vojske. V noči na 16. avgust sta se vojski srečali pri Tekerišu. Kljub utrujenosti srbskih enot se je 19. avgusta bitka odvila v prid Srbiji. Avstro-ogrške enote so se umaknile čez Drino in Savo, le 29. divizija je ostala v Šabcu, od koder jo je 24. avgusta pregnala srbska vojska. (Povzeto po: Vojna istorija, str. 68-71) Presenetljiva zmaga Srbije velja za prvo zmago antantnih sil v prvi svetovni vojni. (Povzeto po: Nećak in Repe, Prelom: 1914-1918, str. 66-67)

5.2. Bitka na Drini

Poraz v cerski bitki je Avstro-Ogrsko razburil. Željna zmage je načrtovala ponovno ofenzivo na Srbijo. Avstro-ogrski napad je pričakovalo tudi srbsko vrhovno poveljstvo, ki se je nanj pripravilo. Na zahtevo zaveznikov, da srbska vojska prepreči odhod dela avstro-ogrške na fronto v Rusijo, se je Srbija odločila za napad. Srbski vojski je uspelo prečkati Savo ter napasti Srem. Avstro-Ogrska je že 8. septembra ukrepala proti srbski ofenzivi Srema in z napadom na Drini prisilila srbsko vojaško poveljstvo, da enote premesti na Drino. Po napadu srbske vojske na avstro-ogrsko, 17. septembra, ko se je ta morala umakniti v bližino Mačkovega Kamna, so se v prihodnjih dneh zanj vneli hudi boji. 22. septembra ga je dokončno osvojila avstro-ogrška vojska. Srbska vojska je želela pomanjkanje artilerije nadomestiti s pehotami in pogostimi juriši, kar je terjalo številne žrtve. Krvava borba je trajala vse do 24. oktobra, istočasno pa sta se vojski borili še v spodnjem toku Drine, kjer se je vojna premaknila v jarke. Bitka se je zaključila 14. novembra, ko se je srbska vojska umaknila proti Kolubari, z namenom, da bi tako pridobila čas in si opomogla. (Povzeto po: Vojna istorija, str. 71-73) Zaradi številnih žrtev je bitka na Drini ena najbolj krvavih bitk srbske vojske v prvi svetovni vojni. (Povzeto po: Vojna istorija, str. 73)

5.3. Bitka na Kolubari

Srbska vojska se je na Kolubari dobro pripravila na avstro-ogrsko vojsko in čakala na ustrezen trenutek za protiofenzivo. 16. novembra so avstro-ogrške enote prispele do Kolubare. Po prihodu okrepitev na avstro-ogrsko stran, 20. novembra, se je bila srbska vojska, zaradi premoči avstro-ogrške vojske, 21. novembra prisiljena umakniti na Suvobor. V sledečih spopadih so bile izgube na obeh straneh velike.

Število padlih se je ustavilo pri 4.200 na srbski strani in 3.225 na avstro-ogrski. (Povzeto po: Vojna istorija, str. 73) Srbska vojska je po fazi umikanja 3. decembra prešla v napad. 8. decembra so Srbi zavzeli Valjevo in krenili proti Šabcu. Avstro-Ogrska se je zavela, da je bitko izgubila in je zato svoje enote umaknili v Srem, kjer bi se v zaledju Beograda pripravile na ponovni napad. Srbska vojska je 11. decembra napadla avstro-ogrsko in jo 15. decembra izrinila na levi breg Save. S tem je bila bitka zaključena, Srbija pa osvobojena. (Povzeto po: Vojna istorija, str. 73-75)

5.4. Bitka na Kajmakčalanu

Srbska vojska je od junija do avgusta 1916 zavzela začetne bojne položaje na solunski fronti proti dobro utrjeni bolgarski armadi. Mogočno gorovje Kajmakčalan je bilo osrednja taktična in strateška točka, ki je odločala o bojnem uspehu. Bolgari so ga solidno utrdili in ga branili ne glede na žrtve. Tudi Srbi so se pomena Kajmakčalana zavedali. Za napad so določili svojo najboljšo, Drinsko divizijo. 12. septembra se je začel napad. Najbolj krvav spopad se je zgodil 18. septembra, ko so Srbi pregnali utrujene Bolgare. Toda le dan kasneje so Bolgari izvedli protinapad in ponovno zavzeli vrh Kajmakčalana. Takšen taktičen boj je trajal vse do 30. septembra, ko se je Drinski diviziji pridružil Dobrovoljski odred. Po osvojitvi vrha Kajmakčalana so se podali na bojni pohod proti Bitoli in Strakovemu grobu. Srbska vojska je utrpela velikanske izgube, tudi Dobrovoljski odred je bil zdesetkan. Padel je poveljnik vojvoda Vuk in trije slovenski prostovoljci. (Povzeto po: Vojaška zgodovina, str. 21)

5.5. Bitka na Črni reki

Bitka na Črni reki je bila dvomesečna bitka med bolgarsko vojsko in antantnimi silami. Potekala je na Solunski fronti med oktobrom in novembrom 1916. Po zavzetju Kajmakčalana in postopnem prodiranju proti Bitoli je 5. oktobra 1916 srbska vojska prvič poskusila prečkati reko. Bolgari so zavzeli obrambne položaje in napad uspešno odbili. Dan kasneje so Srbi ponovno poskusili, a Bolgari s protinapadom srbske enote potisnili nazaj. Srbi so napadali zelo pogosto. 15. oktobra so Srbi izvedli kar osem napadov, vendar so bili vsi neuspešni. Po tridnevnem premoru je 18. oktobra Srbom uspelo prečkati reko. 23.

oktobra je bolgarska vojska izvedla protinapad, ki so ga spočite srbske enote uspešno odbile. Srbiji se je pridružila še Francija, ki je s svojo vojsko Bolgarijo napadla pri Kremenici. Sledil je teden dni neuspešnih napadov z obeh strani, kar je privedlo do številnih žrtev. Zaradi pomanjkanja streliva so se bile bolgarske enote 10. novembra prisiljene umakniti s svojih položajev. (Povzeto po: Kraljevine Srbija i Crna gora u ratovima 1912-1918)

6. SLOVENSKI PROSTOVOLJCI V BALKANSKIH VOJNAH IN PRVI SVETOVNI VOJNI

Srbski boj za osvoboditev so spremljali širom sveta. Že na začetku 19. stoletja, so srbski upori sprejemali prostovoljce, ki so bili pripravljene pomagati Srbom v boju proti Turkom, neglede na to od koder so prihajali. Nič drugače ni bilo za čas balkanskih vojn in prve svetovne vojne. (Povzeto po: Vojaška zgodovina, str. 18-20)

Simpatija slovenske javnosti do balkanskih zaveznic se je iz dneva v dan krepila. V Ljubljani je bil ustanovljen odbor Balkanskega rdečega križa. Na začetku vojne so v Srbijo odšli nekateri mariborski sokoli, ki so vojski pomagali v zdravstvu. (Povzeto po: Rahten, Jugoslovanska velika noč, str. 120) Ti so bili med prvimi slovenskimi prostovoljci srbske vojske. V balkanskih vojnah je bilo prisotnih vsega petindvajset slovenskih prostovoljcev, od tega jih je bilo dvajset takšnih, ki so delovali v zdravstvu in pet vojakov.

Takoj po začetku 1. svetovne vojne, ko je Avstro-Ogrska zaradi atentata v Sarajevu napadla Srbijo, se je v srbsko vojsko javilo sedemindvajset slovenskih prostovoljcev. Med njimi so se pojavili že znani obrazi, ki so se borili v bitkah balkanskih vojn. Ob začetku vojne je v Srbijo prišlo tudi veliko slovenskih zdravnikov, predvsem sokoli in preporodovci pa so dali zgled, da je treba za ideje včasih žrtvovati tudi življenje.

Eden težjih podvigov, ki so jih bili deležni slovenski prostovoljci, je bil nedvomno umik čer Albanijo na Krf med letoma 1915 in 1916. Srbsko državno vodstvo in vojaško poveljstvo je ukazalo umik čez težko prehodno Albanijo na Krf, kjer bi si povrnili moči in ponovno napadli. S Krfa so bili prostovoljci prerazporejeni v poseben Dobrovoljski odred in premeščeni v okolico Soluna. Pod poveljstvom četniškega poveljnika Vojina Popovića – Vuka, so bili trije bataljoni prostovoljci in poseben bataljon srbskih prostovoljcev. Od slovenskih prostovoljcev, ki so prišli na Krf, jih je bilo sedem premeščenih v Rusijo, ostalih deset pa so vključili v Dobrovoljski odred. Med slednjimi je bila tudi Antonija Javornik.

Po sporazumu in predhodnim dogovorom med ruskim in srbskim vrhovnim vojaški poveljstvom so v začetku leta 1916 predstavniki srbske vojske načrtno obiskovali ruska ujetniška taborišča in nagovarjali

ujete pripadnike avstro-ogrške vojske, med njimi tudi Slovence, naj se kot prostovoljci pridružijo srbski vojski. Ta se je skupaj z zahodnimi zavezniki pripravljala na ofenzivo na solunski fronti. Pridobili so skoraj vse Srbe, Slovencem in Hrvatom pa so zagotavljali, da se bodo le v njihovih vrstah lahko borili za svobodo svoje domovine v okvirih skupne države – kraljevine Jugoslavije. V teh propagandnih dejavnostih je sodelovalo tudi tistih sedem slovenskih prostovoljcev, ki so bili s Krfa premeščeni Rusijo.

Prepričevanja so bila uspešna, saj se je iz ruskega ujetništva za prostovoljstvo odločil velik delež slovenskih ujetnikov. (Povzeto po: Vojaška zgodovina, str. 33)

Prve prostovoljske enote so iz Rusije na solunsko fronto prišle aprila 1917. Bili so željni boja in so zahtevali takojšen odhod na fronto, željo so jim izpolnili, saj so z njimi zapolnjevali izgube v srbskih polkih. (Povzeto po: Vojaška zgodovina, str. 33) Razporejeni so bili v številne enote. (Povzeto po: Vojaška zgodovina, str. 22) Vseh slovenskih prostovoljcev v srbski vojski je bilo 567. Vendar jih je maja leta 1917 v srbski vojski ostalo le še 234. Razlog drastičnega upada števila slovenskih prostovoljcev je povezan s srbskim neupoštevanjem njihovih zahtev. Prostovoljci so se namreč v srbski vojski želeli boriti za jugoslovanske ideale in cilje, zato so zavrnilo vojaško prisego srbski vojski in zahtevali prisego takrat še ne vzpostavljeni jugoslovanski vojski. Delno so zahteve disidentov izpolnili šele na sami solunski fronti, ko so Vardarsko divizijo, ki so se ji pridružili še prispeli prostovoljci, preimenovali v Jugoslovansko divizijo. Povrh vsega pa je srbsko vrhovno poveljstvo je celo zahtevalo, da morajo prav vsi postati srbski državljani, kar jih je večina, sicer z odporom, tudi storila. (Povzeto po: Slovenska vojaška inteligenca, str. 335-337)

7. DRUŽBENA ODGOVORNOST

Ne glede na področje raziskovanja, je potrebno ohranjati objektivni odnos do predmeta raziskave. S preprečevanjem vpliva subjektivnih elementov na raziskavo, pridemo do objektivnih odkritij oz. spoznanj. Te ugotovitve lahko, brez predhodnega znanja, preveri in potrdi vsakdo, ki upošteva pogoje, pod katerimi je potekala raziskava. Večji del zlorab znanstvenega raziskovanja se pojavlja v družboslovnih znanostih, prav zato, ker je popolno objektivnost, za razliko od naravoslovnih znanosti, praktično nemogoče doseči. Med vsemi drugimi pogoji, je potrebno upoštevati tudi povezanost avtorjev s temo ter njihovo emocionalno opredelitev do dogodkov oz. pojavov, ki so jih raziskovali. Za resnično objektivne podatke, je potrebno vse te vplive izničiti in dogodke oz. pojave obravnavati z objektivne distance. Velika večina avtorjev, ki so pisali o njenem življenju na območju današnje Slovenije in kasneje v Srbiji, kot vir navaja knjigo Antonija Đurića, *Žene Solunci govore*. Gospodu Đuriću naj bi Antonija Javornik podal podatke, ki so zbrani v poglavju, zaupala sama. Morda mu jih tudi je, vendar sem se med iskanjem podatkov soočil z dejstvom, da vsi niso bili pravilni. Gre za neposredno navajanje podatkov, pridobljenih z intervjujem Antonije Javornik, ki očitno niso bili preverjeni v arhivskem gradivu. Podatkov Antonije Đurić torej ni preveril, prav tako jih ni preveril nihče, ki je za njim pisal o Antoniji Javornik. Podatke Antonija Đurića je posredno, preko knjige Slovenska vojaška inteligenca, med drugimi uporabil tudi Milislav Sekulić, avtor članka o slovenskih prostovoljcih srbske vojske med letoma 1912 in 1918, ki je objavljen v zborniku *Vojaška zgodovina*. Kot vir podatkov iz članka je navedel tudi Arhiv vojske Jugoslavije, neobstoječe inštitucije. V želji, da bi pridobil večjo količino podatkov za raziskovalno nalogo, sem v zakup vzel možnost, da gre za napako pri navajanju virov in kontaktiral Arhiv Jugoslavije. Iz prejetega odgovora je bilo razvidno, da posedujejo le podatke od leta 1918 naprej, kar bi avtorju članka preprečilo zbiranje podatkov iz časa pred letom 1918. Prav tako sem iz istega razloga kontaktiral še Vojni arhiv in Arhiv Srbije. Slednji sicer poseduje dokumente o prostovoljcih v srbski vojski, vendar fondi še niso bili pregledani, Vojni arhiv pa, po odgovoru sodeč, nima ustreznega arhivskega gradiva. Če posamezne odgovore povežemo v celoto, pridemo do ugotovitve, da ustreznih dokumentov, iz katerih bi avtor lahko jemal podatke, praktično ni ali pa so nepregledani, kar izključuje možnost, da so predstavljeni podatki nastali na podlagi arhivskega gradiva.

7.1.Spletna stran

Med raziskovanjem sem naletel na netočne informacije, ki so produkt avtorjevega nepreverjanja, z lastnim raziskovanjem odkritih ali s pregledovanjem že obstoječih virov pridobljenih, informacij. Priča

sem bil tudi navajanju virov, ki ne obstajajo, oziroma so netočni. Prav to so bili nekateri izmed razlogov, da sem se v sklopu raziskovalne naloge odločil za izdelavo spletne strani, katere poglavitni namen je preprečitev širjenja netočnih informacij z objavo pravih in z uradnimi viri podprtih podatkov.

Podpoglavje o izdelavi spletne strani sem vključil v poglavje o družbeni odgovornosti, saj razlogi za njeno izdelavo zajemajo kršitve večine načel družbene odgovornosti.

Na spletni strani, dostopni na spletnem naslovu: antonijajavornik.weebly.com, je objavljen povzetek raziskovalne naloge, prav tako pa sem objavil tudi pravilne osebne podatke o Antoniji Javornik, ki sem jih odkril med izdelavo raziskovalne naloge, z namenom, da bodo le-ti dostopni širši javnosti.²

Spletno stran sem oblikoval s programom Weebly Website Builder, ki laikom na področju izdelave spletnih strani, med katere se štejem tudi sam, omogoča preprosto, hitro in učinkovito izdelavo oblikovno dovršene spletne strani.

ANTONIJA JAVORNIK

SLOVENKA,
PROSTOVOLJKA SRBSKE VOJSKE V OBEH BALKANSKIH
VOJNAH
IN PRVI SVETOVNI VOJNI

Antonijin življenjepis se od povprečnega zelo razlikuje. Otroštva praktično ni imela. Mladost pa je preživela na frontah na Balkanskem polotoku. Od vojne je niso odvrnile niti globoke rane, ki ji jih je ta zadela, saj se je vanjo vedno znova vračala. Prisiljena se ji je bila odreči šola, ko ji sodelovanje nista več dopuščala zdravje in telo. Za svoja dejanja je bila sicer mnogokrat odlikovana, vendar je največje priznanje nedvomno to, da je z drugimi prostovoljci dosegla cilj, za katerega so bili vsi pripravljeni tvegati lastna življenja – svoboda.

² Spletna stran bo zaradi načela anonimnosti, z imeni avtorja in mentorjev dopolnjena po zagovoru naloge.

Slika 13: Vhodna stran (posnetek zaslona)

ŽIVLJENJE

29. maj 1900 - 16. avgust 1974

Brezni vrh

Antonija Javornik se je rodila 29. maja 1900 na Breznem vrhu 33 ob tretji uri zjutraj. Krščena je bila naslednji dan v župniji Remšnik v občini Radlje ob Dravi. Krtiti jo je tamkajšnji župnik Jurij Zmavc. Rodila se je očetu Janezu Javorniku in materi Marjeti Javornik, ki je bila rojena pod priimkom Veronik. Ob rojstvu sta ji botrovala zakonca Narat, Janez in njegova soproga Helena. Pri porodu je prisostvovala tudi babica Antonija Helbink.

Slika 14: Spletna stran - Življenje (posnetek zaslona)

BITKE

Antonija je kot prostovoljka sodelovala v večih bitkah prve svetovne vojne, ki so se odvijale na Balkanu.

S klikom na spodnje povezave, si lahko o bitkah, v katerih se je borila Antonija Javornik, preberete več.

[Bitka na Ceru](#)

[Bitka na Drini](#)

[Bitka na Kolubari](#)

[Bitka na Kaimakčalanu](#)

Slika 15: Spletna stran - Bitke (posnetek zaslona)

BITKA NA KAJMAKČALANU

Srbska vojska je od junija do avgusta 1916 zavzela začetne bojne položaje na solunski fronti proti dobro utrjeni bolgarski armadi. Mogočno gorovje Kajmakčalan je bilo osrednja taktična in strateška točka, ki je odločala o bojnem uspehu. Bolgari so ga solidno utrdili in ga branili na glede na žrtve. Tudi Srbi so se pomena Kajmakčalana zavedali. Za napad so določili svojo najboljšo, Drinski divizijo. 12. septembra se je začel napad. Najbolj krvav spopad se je zgodil 18. septembra, ko so Srbi pregnali utrujene Bolgare. Toda le dan kasneje so Bolgari izvedli protinapad in ponovno zavzeli vrh Kajmakčalana. Takšen taktičen boj je trajal vse do 30. septembra, ko se je Drinski diviziji pridružil Dobrovojski odred. Po osvojitvi vrha Kajmakčalana so se podali na bojni pohod proti Bitoli in Strakovemu grobu. Srbska vojska je utrpela veličinske izgube, tudi Dobrovojski odred je bil zdesetkan. Padel je posvjetnik vojvoda Vučk in trije slovenski dobrovojski.

Slika 16: Spletna stran - Bitka na Kajmakčalanu (posnetek zaslona)

ODLIKOVANJA

Antonija Javornik je bila v času svojega delovanja odlikovana s številnimi odlikovanji.

Slika 17: Spletna stran - Odlikovanja (posnetek zaslona)

8. ZAKLJUČEK

Raziskovanje življenja Antonije Javornik je pripeljalo do odkritij novih podatkov. Ti se pričakovano niso skladali s podatki, ki so bili predstavljeni javnosti, ker slednji niso bili preverjeni in podprti z verodostojnimi zapisi. Čeprav mi je z raziskovalno nalogo uspelo pojasniti le majhen deleč njenega skrivnostnega življenjepisa, imajo podatki, ki sem jih odkril, za njeno zgodbo velik pomen. Krstni list je bil dokument ključnega pomena, ki je potrdil moje domneve o možnih odstopanjih v njenem

življenjepisu. Z njega so bili razvidni tako podatki o njenem rojstvu in starših, ki so bili do takrat javnosti nepoznani. Prav tako je med podatki na krstnem listu ključnega pomena zapis o njeni poroki, saj so predhodni zapisi trdili, da ni bila poročena ter da si je priimek spremenila sama, zavoľjo varnosti domačih.

Takšna odstopanja porajajo v meni številna vprašanja, ki se nanašajo na resničnost Antonijine zgodbe, predstavljene javnosti. Podatki, ki sem jih odkril v treh mesecih raziskovanja, so porušili temelje številnim predhodnim pisanjem. Čeprav mi okoliščine raziskovanja, med drugim tudi časovna omejenost, niso dopuščale odhodov v arhive v tujini, je tako morda bolje. Źe obdelava manjše količine podatkov, ki je pripeljala do takšnih odstopanj od predhodnih zapisov, namiguje na možnost obstoja podatkov, ki so pred javnostjo trenutno še skriti in bodo ob odkritju zahtevali natančno obravnavo, ta pa bo terjala veliko več časa, kot sem ga sam imel na voljo.

Raziskovanje življenja Antonije Javornik nedvomno ne bom opustil, saj želim najti odgovore na vprašanja, ki sem si jih zastavil v času raziskovanja, vendar nanje nisem uspel dokončno odgovoriti in tako sestaviti podrobno, korektno in z zanesljivimi viri podprto življenjsko pot Antonije Javornik vse od Breznega vrha pa do Beograda.

9. SLIKOVNO KAZALO

<i>Slika 1: krstni list 1 (lastni vir).....</i>	8
<i>Slika 2: krstni list 2 (lastni vir).....</i>	8
<i>Slika 3: Antonija Javornik (vir: Večer v nedeljo, str. 12-13)</i>	12
<i>Slika 4: Spomenica srbsko-turške vojne 1912 (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 438).....</i>	13
<i>Slika 5: Zlata medalja za vzorno delo 1913. (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 400)</i>	13
<i>Slika 6: Medalja za vojaške vrline (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 405).....</i>	14
<i>Slika 7: Albanska spomenica (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 447)</i>	15
<i>Slika 8: Zlata medalja za hrabrost "Miloš Obilić" (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 387)</i>	16
<i>Slika 9: Srebrna medalja za hrabrost "Miloš Obilić" (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 388).....</i>	16
<i>Slika 10: Spomenica srbsko-bolgarske vojne 1913 (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 442)</i>	16
<i>Slika 11: Spomenica za vojno 1914.-1918. (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 452)</i>	17
<i>Slika 12: Karadžordževa zvezda z meči, IV. red (vir: Odlikovanja Srbije i Jugoslavije, str. 322)</i>	18
<i>Slika 13: Vhodna stran (posnetek zaslona)</i>	30
<i>Slika 14: Spletna stran - Źivljenje (posnetek zaslona)</i>	30
<i>Slika 15: Spletna stran - Bitke (posnetek zaslona)</i>	31
<i>Slika 16: Spletna stran - Bltka na Kajmakčalanu (posnetek zaslona)</i>	31
<i>Slika 17: Spletna stran - Odlikovanja (posnetek zaslona).....</i>	31

10. VIRI IN LITERATURA

10.1. Viri

- Amaconka iz Maribora./Borka Tončka Javornik – Natalija./TV-15 1969/5. letnik 22. 1. 1969, str. 4.
- Nadškofijski arhiv Maribor, SI_NŠAM, Remšnik, krstna knjiga 1881-1912, str. 159.
- Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0739/002, Razredni katalogi Klasične gimnazije Maribor za šolska leta 1895/1896-1911/1912.
- Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0759, Katalogi učencev Osnovne šole Malečnik za šolska leta 1900/1901-1911/1912.
- Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0761, Razredni katalogi: [Osnovna šola Pobrežje Maribor] za šolska leta 1899/1900-1911/1912.
- Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0787, Katalogi in vpisnice Osnovne šole Radvanje za šolska leta 1895/1896-1911/1912.
- Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0791/001/002, Katalogi učencev Državne mešane osnovne šole magdalenske Maribor za šolska leta 1895/1896-1911/1912.
- Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0795/002, Vpisnice Višje realke Maribor za šolska leta 1900/1901-1911/1912.
- Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0797, Vpisnice Državne I. dekliške meščanske šole Maribor za šolska leta 1900/1901-1911/1912.
- Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0805/001, Vpisnice Učiteljišča Maribor za šolska leta 1900/1901-1911/1912.
- Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0873, Osnovna šola kolonije Državnih južnih železnic Maribor, 1874-1914.
- Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1808/005, Mestna občina Maribor, Mikrofilmi gospodinjske kartoteke.

10.2. Literatura

- BORAK, N. et al. Slovenska novejša zgodovina 1: Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848-1991. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005. ISBN 86-11-16897-6.
- BRUMEC, Jana. Prva svetovna vojna in slovenski Dobrovoljci. MMC RTV Slovenija [online]. 2014. [Citirano 17. januar 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <https://www.rtv slo.si/prvasvetovna-vojna/prva-svetovna-vojna-in-slovenski-dobrovoljci/333823>.
- CAR, Pavel in MUHIĆ, Tomislav. Odlikovanja Srbije i Jugoslavije: od 1859. do 1941.. Dunaj: Verlag Militaria, 2009. ISBN 978-3-902526-28-1.
- ĐURIC, Antonije. Žene Solunci govore. 3. izdaja. Beograd: EVRO-ĐUNTI, 2014. ISBN 97886-505-2542-5.
- KMETIČ, Vid. Mariborska bojevnica z dvema imenoma. *Večer v nedeljo*, 2017, št. 178 27. avgust 2017, str. 12-13. ISSN 2350-5699.
- KRALJEVINE SRBIJA I CRNA GORA U RATOVIMA 1912-1918 [online]. [Citirano: 10. februar 2018]. Dostopno na spletnem naslovu: <http://prvisvetskirat.rs/balkanski-ratovi/prvibalkanski-rat/bitoljska-operacija/prikupljanje-prve-armije-na-crnoj-reci/?script=lat>.
- KRANJC, Marijan F.. Slovenska vojaška inteligenca. Grosuplje: Grafis Trade, 2005. ISBN 9616401-18-1.
- Mariborčanka Antonija Javornik – odlikovani borec iz prve in druge svetovne vojen/Večer 1953/9. letnik 5. 3. 1953, str. 2.
- MAZOWER, Mark. Balkan: od konca Bizanca do danes. Ljubljana: Krtina, 2008. ISBN 978961-260-009-9.
- MAZOWER, Mark. Temna celina: dvajseto stoletje v Evropi. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2002. ISBN 86-11-15999-3.
- MILJANIĆ, G. et al. Vojna istorija: udžbenik za vojne akademije. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1980.

- NEČAK, Dušan in REPE, Božo. Prelom: 1914-1918: svet in Slovenci v 1. svetovni vojni. Ljubljana: Sophia, 2005. ISBN 961-6249-69-5.
- RAHTEN, Andrej. Jugoslovanska velika noč: slovenski pogledi na balkanski vojni (1912-1913) in jugoslovansko vprašanje. 2012. 1. natis. Ljubljana: GV Založba. ISBN 978-961-247-223-8.
- SEKULIĆ, Milislav. Slovenski dobrovoljci v srbskih osvobodilnih vojnah 1912-1918: Slovenian Volunteers in Serbian Liberation Wars 1912-1918. Vojaška zgodovina: Military History, 2010, 11. letnik, št. 1 (17), str. 7-57. ISSN 1580-4828.
- VOGRIČ, Ivan. Stoletje pred prvo svetovno vojno – res čas miru?. Ljubljana: Slovenska matica, 2015. ISBN 978-961-213-256-9.

11. PRILOGE

Priloga 1: Odgovor informacijskega centra Javnega komunalnega podjetja »Pogrebne usluge« Beograd

ЈКРКП "Погребне услуге"
11000 Београд, Рузвелтова 50

Телефони: Централна: 011/2071300; Факс: 011/3291517; Дежурни центар (0-24): 2071 333 и
2071 377; E-mail: info@beogradskagrobilja.rs

Број: 15296
Датум: 25.10.2017.

Poštovani,

U prilogu su podaci o Antoniji Javornik – Nataliji Bjelajac iz službene baze podataka o sahranjenim licima ЈКР „Pogrebne usluge“ Beograd.

Anonija Javornik (Natalija Bjelajac) je u našu službenu bazu podataka upisana kao Antonija Bjelajac.

Datum smrti: 16.08.1974. godine

Starost u trenutku smrti: 74. godine

Datum sahrane: 19.08.1974. godine (posmrtni ostaci Antonije Javornik su kremirani).

Mesto sahrane: Novo groblje u Beogradu, Kolumbarijum 3, kasete br. 1

Napomena: Nosilac Karađorđeve Zvezde i dva Ordena Legije Časti

S poštovanjem,

Infocentar ЈКР „Pogrebne usluge“

U Beogradu, 25.10.2017. godine

Priloga 2: Nagrobni kamen Antonije Bjelajac na Novem pokopališču v Beogradu

БЈЕЛАЈАЦ АНТОНИЈА
БОРАЦ
СОЛУНСКОГ ФРОНТА
1900 - 1974